

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา:
กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกืพิทยาคม อำเภอหนองกื จังหวัดบุรีรัมย์
Political Participation in Democracy of High School Students:
Case Study of Nong Ki Pittayachom School,
Nong Ki District, Buriram Province

จิตรีวรรณ วุฒิปัญญาอิสกุล¹, พิชิต ปริมาตร² และ อภิวัฒน์ จำตา³
Jittriwan Wutthipanyaisakun¹, Pichit Purimart² and Apiwat Jata³

Received: 30 March 2023; Revised: 29 June 2023; Accepted: 4 July 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 2) แนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 321 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง รองลงมาคือ ด้านการตัดสินใจทางการเมือง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการร่วมรณรงค์เลือกตั้ง 2) แนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการประยุกต์หลักอภิปรายธรรม 7 ได้แก่ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกัน ไม่บัญญัติหรือลัทธิเล็ก ข้อบัญญัติต่าง ๆ เคารพผู้อาวุโส ไม่ขัดแย้งผู้มีความคิดต่าง การเคารพบูชาสักการะศาสนสถาน อารักขาและห่วงหาอาทรความเป็นไทย

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมทางการเมือง; ระบอบประชาธิปไตย; นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

¹ โรงเรียนหนองกืพิทยาคม อำเภอหนองกื จังหวัดบุรีรัมย์; Nong Ki Pittayachom School, Nong Ki District, Buriram Province

^{2 3} คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา; Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya Nakhon Ratchasima Campus

Corresponding Author, E-mail: jittriwan999@gmail.com

Abstract

The objective of this study is twofold: 1) to examine the level of political engagement among high school students in a democratic setting, and 2) to provide recommendations for enhancing their political participation. This research employs a mixed methods approach, combining both quantitative and qualitative research methods. The quantitative research component involved a sample of 321 high school students who completed a questionnaire, with data analyzed using statistical measures such as frequency, percentage, mean, and standard deviation. The qualitative research component consisted of in-depth interviews with a group of 9 key informants, with data analyzed using content analysis techniques.

The research findings indicate that secondary school students exhibit a commendable level of participation in politics within a democratic system. Among the various aspects of political engagement, the highest average score was observed in the aspect of following political news, closely followed by the aspect of making political decisions. On the other hand, the aspect of participation in the election campaign received the lowest average score. In order to guide high school students in their political participation within a democratic framework, it is recommended to adhere to the seven principles of Aparihaniyadhamma. These principles include regularly convening meetings, acting in unison, refraining from enacting or abolishing regulations arbitrarily, showing respect towards elders, avoiding persecution of individuals with differing ideas, fostering reverence towards religious places, and safeguarding and nurturing Thainess, the unique cultural identity of Thailand. By embracing these principles, high school students can effectively contribute to the democratic process and promote a harmonious and inclusive society.

Keywords: Political Involvement; Democracy; High School Students

บทนำ

นับแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับชั่วคราว ในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 และพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับจริงในวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 ในปีเดียวกัน เป็นต้นมา การปกครองของประเทศไทยได้ดำรงเจตนารมณ์ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขต่อเนื่องมาโดยตลอด (สถาบันพระปกเกล้า, 2560) นับเป็นเวลากว่า 8 ทศวรรษ ที่รัฐให้ความสำคัญกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีการให้ความรู้ความเข้าใจและการปลูกฝังหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยแก่

ประชาชน ดังเห็นได้จากรัฐธรรมนูญหลายฉบับได้บัญญัติแนวนโยบายด้านการศึกษแก่ประชาชน เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งตัวแทนโดยสุจริตและเที่ยงธรรม (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2547) มาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับ 2560 บัญญัติไว้ว่าในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ ความเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาค ภารดรภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (สถาบันพระปกเกล้า, 2560)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การมีส่วนร่วมในรูปแบบของกลุ่มผลประโยชน์ การรวมตัวกันของบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในสังคม มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเท่านั้น โดยไม่มีเป้าหมายที่จะเข้าไปเป็นรัฐบาลเพื่อบริหารประเทศแต่อย่างใด สำหรับเป้าหมายของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันไป บางกลุ่มอาจเรียกร้องให้รัฐบาลทำตามสิ่งที่กลุ่มตนต้องการ การมีส่วนร่วมในรูปแบบของการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ถือเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่สำคัญของการบริหารประเทศ ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่สิ่งที่ควรตระหนักคือ จำนวนผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งจำนวนมากไม่ได้หมายความว่าถึงความเป็นประชาธิปไตยของประเทศ หากแต่การใช้สิทธิเลือกตั้งในรูปแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ต้องมีลักษณะการใช้สิทธิโดยอิสระ ได้แก่ 1) การใช้สิทธิเลือกตั้งจะต้องเกิดจากความสมัครใจ ไม่ได้เกิดมาจากการบังคับหรือข่มขู่หรือสัญญาว่าจะให้ผลตอบแทนในการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง 2) การเลือกตั้งโดยลับ การออกเสียงต้องกระทำแต่เพียงลำพัง โดยไม่มีผู้อื่นอยู่ร่วมด้วย หรือสามารถล่วงรู้ได้ว่าผู้มีสิทธิเลือกผู้สมัครคนใดหรือออกเสียงอย่างไร การออกเสียงเลือกตั้งของบุคคล ไม่สามารถประกาศให้ทราบเป็นการทั่วไปได้ 3) ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง บุคคลแต่ละคนมีสิทธิออกเสียงได้คนหนึ่งเสียงเท่านั้น และ 4) ความเป็นกลาง บุคคลที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวกับการเลือกตั้งทุกคนต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงเข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดนโยบาย ในด้านการพัฒนาตนเองของนักเรียนให้เกิดการรักชาติ โดยกำหนดให้แต่ละโรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในเรื่องของความเป็นประชาธิปไตย โดยผ่านการเรียนการสอนที่หลากหลายรูปแบบ เช่น ผ่านการเรียนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผ่านการทำกิจกรรมสถานักเรียน ซึ่งทำให้ในปัจจุบันโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยเพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ทักษะคิดและเจตคติที่ดีของนักเรียนให้ยึดมั่นใน

วิถีประชาธิปไตยและระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นมาโดยตลอด (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ดังนั้นการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่ดี ผู้บริหาร ครูผู้สอนต้องนำหลักการมีส่วนร่วมมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะการบริหารงานโดยมีส่วนร่วมหรือการทำงานแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการทำงานที่ให้ความสำคัญกับคนทุกคนในองค์กรให้มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและร่วมตัดสินใจ เป็นการทำให้ทุกคนในองค์กรมีความตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันในองค์กร องค์กรที่ดีต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความรู้ ความสามารถอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในตัวสมาชิก เน้นการควบคุมตนเอง บรรยายภาพแห่งมิตรภาพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของงาน ไม่ใช่การควบคุมงานโดยองค์การเป็นหลัก การพัฒนาสังคมประชาธิปไตยให้เดินทางไปสู่ทิศทางที่ความถูกต้องและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดสังคมวิถีประชาธิปไตย คือ การมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตยที่ดี คือ ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่ การร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมรับรู้ ร่วมวางแผนร่วมดำเนินการร่วมรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ร่วมกำกับติดตามและร่วมประเมินผล การสั่งการและการควบคุมการมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย คือความมีอิสระทางความคิด เคารพสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น ภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก การจัดการศึกษาในปัจจุบันต่างมุ่งหวังให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรู้ มีคุณภาพ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลกยึดมั่นในระบบการปกครองอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กรมวิชาการ, 2554) จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่เยาวชนให้ความสนใจ การเมืองการปกครองของไทย พร้อมเปิดโอกาสให้เยาวชนและนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในสถาบันศึกษากันอย่างสร้างสรรค์และหลากหลาย ซึ่งทางโรงเรียนหนองกืฬวิทยาคม อำเภอหนองกืฬ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นสถานศึกษาแห่งหนึ่ง ที่ให้โอกาสคนในท้องถิ่นกับชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงได้รับการเรียนรู้ พร้อมทั้งให้การยอมรับในการจัดระบอบการศึกษาของโรงเรียนหนองกืฬวิทยาคมที่เปิดโอกาสให้กับนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองการปกครองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้งประธานนักเรียนภายในโรงเรียนและร่วมรณรงค์หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเมืองการปกครองของไทยทั้งในท้องถิ่นและระดับชาติมาโดยตลอด แต่ยังคงขาดการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านต่าง ๆ เช่น หลักการบริหารนิยธรรม 7

ดังนั้นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีความคิด มีความรับผิดชอบ รู้สิทธิ หน้าที่พึงปฏิบัติในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของไทย ในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ผลสำเร็จจากศึกษาหรือการค้นพบจากงานวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารทางด้านการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในอำเภอหนองกืฬ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนในเขตอำเภอหนองกืฬ

จังหวัดบุรีรัมย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนหนองกี่พิทยาคม จะได้รับประโยชน์จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา และพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของไทยในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในเขตอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคน มีความถูกต้องเหมาะสม สามารถนำไปเป็นแบบอย่าง ปรับปรุง แก้ไข ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ของประชาชน หรือคนในท้องถิ่น ชุมชน สังคมและประเทศชาติสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมีกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ

1. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 321 คน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) จากสูตรของ Taro ซึ่งได้ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแยกประชากรออกเป็นกลุ่ม หรือแบ่งเป็นชั้นภูมิก่อน โดยหน่วยประชากรในแต่ละหน่วยมีลักษณะเหมือนกันแล้วสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสอบถามโดยการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะใช้พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา เป็นแบบเลือกตอบ ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด ที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค แล้วนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน แล้วนำมา

คำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha C = Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นในภาพรวมเท่ากับ 0.93

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ข้อคำถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ทำการศึกษาวิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัย โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) จำนวน 9 รูป/คน ประกอบด้วย 1) นักวิชาการด้านศาสนา จำนวน 2 รูป 2) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 2 คน 3) ผู้บริหารโรงเรียน 2 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 คน รวมจำนวน 9 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะพัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการบริหารนิยธรรม 7 ส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ลักษณะปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แล้วนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบข้อคำถาม และนำมาแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) ตามเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้ 1) วางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความที่จะถูกนำมาวิเคราะห์ แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (Categories) เพื่อให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ และสามารถตัดสินใจได้ว่า จะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบทและจะทั้งคำหรือข้อความใดออกไป 2) คำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ โดยมีการโยงเข้ากับกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความกว้างขึ้นและนำไปสู่การอ้างอิงกับข้อมูลอื่น ๆ ได้ 3) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(Key Informants) เมื่อได้ทำการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการถอดถอดคำ การสัมภาษณ์จากเครื่องบันทึกเสียง พร้อมทั้งรายละเอียดเพิ่มเติมจากการจดบันทึก โดยการทำการ คัดลอกข้อความและบันทึกอย่างละเอียดเพื่อตีความและกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้องและ เชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ซึ่งในการวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยใช้การถอดข้อความทั้งหมดในภาพรวมแล้วนำข้อความมาทำการ วิเคราะห์ในแต่ละประเด็นและแต่ละกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้การวิจัยครั้งนี้สามารถตอบวัตถุประสงค์ ของการวิจัยได้อย่างถูกต้อง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนหนองก๊กพิทยาคม อำเภอหนองก๊ก จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถ สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอน ปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองก๊กพิทยาคม อำเภอหนองก๊ก จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X}=3.42$, $S.D.=1.07$) และในแต่ละด้านมีค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วน ร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย: กรณีศึกษา โรงเรียนหนองก๊กพิทยาคม อำเภอหนองก๊ก จังหวัดบุรีรัมย์ดังสรุปตามตารางดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียน หนองก๊กพิทยาคม อำเภอหนองก๊ก จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้ง 4 ด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง	3.42	1.07	มาก
2. ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง	3.56	0.99	มาก
3. ด้านการร่วมรณรงค์เลือกตั้ง	3.33	1.12	ปานกลาง
4. ด้านการชุมนุมทางการเมือง	3.37	1.11	ปานกลาง
ภาพรวม	3.42	1.07	มาก

ตารางที่ 1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

เมื่อจำแนกเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการติดตาม ข่าวสารทางการเมือง ($\bar{X}=3.56$, $S.D.=0.99$) อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง ($\bar{X}=3.42$ $S.D.=1.07$) อยู่ในระดับมาก ด้านการชุมนุมทางการเมือง ($\bar{X}=3.37$, $S.D.=1.11$) อยู่ใน

ระดับปานกลาง และ ด้านการร่วมรณรงค์เลือกตั้ง ($\bar{X}=3.33$, S.D.= 1.12) อยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ

2. แนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยประยุกต์หลักอภิปรายธรรม 7 มาเป็นแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้านหมั่นประชุมกัน เนืองนิตย์ การประชุมวางแผนร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ด้านพร้อมเพรียงกัน มีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ มีกำหนดการ เพื่อความเข้าใจตรงกัน เกิดการภาคภูมิใจในตนเองและองค์กร เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ด้านไม่บัญญัติหรือลัทธิลัทธิอื่น ๆ เคารพกฎกติกาของสังคม มีข้อตกลงร่วมกัน อนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีตามวิถีประชาธิปไตย ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ด้านเคารพผู้อาวุโส ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรู้คู่คุณธรรม มีวิสัยทัศน์ เคารพสิทธิเสรีภาพและให้เกียรติผู้อื่นตามหลักของประชาธิปไตย ด้านไม่ข่มเหงผู้มีความคิดเห็นต่าง โดยการปรารภนาดีต่อกัน สร้างขวัญและกำลังใจให้กัน มีจิตใจโอบอ้อมอารี ด้านการเคารพบูชาสักการะศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ เราเรียกรวมกันว่าโบราณคดี โดยการอนุรักษ์ทำนุบำรุง สืบสานสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ด้านอารักขาและห่วงแหนความเป็นไทย เป็นพลเมืองดีของชาติไทย มีค่านิยมที่ดีงามและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย รักความเป็นไทยตามวิถีประชาธิปไตย ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลประกอบด้วยดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง ด้านการตัดสินใจทางการเมือง ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านการชุมนุมทางการเมือง ด้านการร่วมรณรงค์เลือกตั้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะปัจจุบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเด็กและเยาวชนมีแสดงออกอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเยาวชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกฤตา จอนดาพรหม และโชติมา แก้วกรอง (2556) ได้ทำงานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคตะวันตก ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคตะวันตกมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับมาก และยังสอดคล้องกับพรสวรรค์ สุตะคานพร (2558) ได้ทำงานวิจัยเรื่องการกล่อมเกลางานทางการเมืองและวัฒนธรรมทาง

การเมืองแบบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

2. แนวทางโดยการประยุกต์หลักธรรมอภิธานิธรรม 7 การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ด้านหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ การประชุมวางแผนร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ด้านพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้เพราะ การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ มีกำหนดการเพื่อความเข้าใจตรงกัน เกิดการภาคภูมิใจในตนเองและองค์กร เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ด้านไม่บัญญัติหรือลัทธิเล็ก ข้อบัญญัติต่าง ๆ เคารพกฎกติกาของสังคม มีข้อตกลงร่วมกัน อนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีตามวิถีประชาธิปไตย ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ด้านเคารพผู้อาวุโส ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรู้คู่คุณธรรม มีวิสัยทัศน์ เคารพสิทธิเสรีภาพและให้เกียรติผู้อื่นตามหลักของประชาธิปไตย ด้านไม่ข่มเหงผู้มีความคิดต่าง โดยการปรารภนาดีต่อกัน สร้างขวัญและกำลังใจให้กัน มีจิตใจโอบอ้อมอารี ด้านการเคารพบูชาสักการะศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ เราเรียกรวมกันว่าโบราณคดี โดยการอนุรักษ์ทำนุบำรุง สืบสาน สืบทอด ศิลปวัฒนธรรมไทย ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ด้านอารักขาและห่วงแหนความเป็นไทย เป็นพลเมืองดีของชาติไทย มีค่านิยมที่ดีงามและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย รักความเป็นไทยตามวิถีประชาธิปไตย ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของดาวรุ่ง โสฬสและคณะ (2566) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ตามหลักอภิธานิธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การประชุมเป็นนิത്യ การพร้อมเพรียงกันประชุม การไม่บัญญัติ หรือไม่ลัทธิเล็กข้อบัญญัติตามอำเภอใจ การเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา การให้เกียรติและคุ้มครองสิทธิสตรี การส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การอารักขา คุ้มครอง ปกป้อง อันชอบธรรม โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมากสูงมาก ($R=.928^{**}$) หลักอภิธานิธรรมย่อมส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่ามากยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกี่พิทยาคม อำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากภาพ 1 องค์ความรู้ใหม่ การประยุกต์หลักอภิธานิธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยสันติสุข มีความคิดมีสติสัมปชัญญะ ในการไตร่ตรองอย่างรอบคอบและมีการคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์และเฉียบแหลม ปราศจากอคติที่เกิดจากทัศนคติ อุดมคติ อุดมการณ์ทางการเมือง หรือเหตุการณ์ทางการเมือง เพื่อการมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความเสียสละและจิตอาสาในการพัฒนาประเทศทางด้านการเมือง เกิดความรักความสามัคคี มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยคำนึงถึงหลักธรรมและมีคุณธรรมประจำใจ ทำให้การเมืองการปกครองของไทยมีความมั่นคงสืบไปภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและเป็นอัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนา ประชาชนมีความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เกิดศีลธรรมอันดี มีความรัก ความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการติดตามข่าวสารทางการเมือง ด้านการตัดสินใจทางการเมือง ด้านการลงคะแนนเลือกตั้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านการชุมนุมทางการเมือง ด้านการร่วมรณรงค์เลือกตั้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรม 7 ได้แก่ หมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์ การประชุมวางแผนร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ด้านพร้อมเพรียงกัน

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้เกิดการปรับปรุง แก้ไข และเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากค้นพบจากงานวิจัยทั้งในเชิงนโยบาย การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีนโยบายในการออกกฎระเบียบ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนในการมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในฐานะเยาวชนของชาติและไม่ถูกดำเนินคดีทางกฎหมาย แต่อยู่ภายใต้กฎ กติกาของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตามวิถีประชาธิปไตยของไทย

1.2 ควรเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงออกทางการเมืองได้อย่างเสรีภาพ ตามสิทธิและบทบาทหน้าที่ ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1.3 ควรมีนโยบายในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ให้นักเรียนตระหนักในบทบาทหน้าที่พึงตระหนักในเรื่องประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 จัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ในด้านสิทธิ หน้าที่ของเยาวชน

2.2 ส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชนให้เยาวชน ปลุกจิตสำนึกและตระหนักในบทบาทหน้าที่ การแสดงออกทางการเมืองอย่างเหมาะสม

2.3 ร่วมกันสร้างสรรค์สังคมไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม เกิดความรักความสามัคคี

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับอบประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนอื่นในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดอื่น ๆ

3.2 ควรทำการศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดอื่น ๆ

3.3 ควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรณีศึกษาโรงเรียนหนองกิ้งพิทยาคม อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2554). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2554*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ดาวรุ่ง โสฬส, ประเสริฐ ปอนถิ่น และอภิรมย์ สีตาคำ. (2566). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาครัฐและประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าในพื้นที่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์และศาสตร์ร่วมสมัย*. 4(1), 65-78.
- พรสวรรค์ สุตะคาน. (2558). การกล่อมเกลางานทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น*. 12(2), 1-18.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2542) *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2554). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สุกฤตา จอนดาพรหม และโชติมา แก้วกรอง. (2556). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคตะวันตก. *วารสารการเมืองการปกครองการจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน*, 3(2), 17-32.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2547). *การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ ปรินทร์.